

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-24>

УДК 368(004)

СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

INSURANCE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE: CHALLENGES AND PROSPECTS

Бровко Сергій Володимирович
здобувач ступеня доктора філософії,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8971-7837>

Brovko Sergey
Sumy National Agrarian University

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування страхового ринку України в умовах воєнного стану. Визначено основні поняття та характеристики воєнного стану в Україні та його вплив на страховий ринок. Розглянуто досвід країн, які стикалися з військовими конфліктами. Схарактеризовано основні чинники, що впливають на страхування в умовах війни а саме: «Підвищений ризик збитків», «Економічна нестабільність», «Правові зміни», «Міграційні процеси». Визначено основні ризики, з якими стикаються страхові компанії в умовах воєнного стану, та зроблено висновок, що вдале управління ними, значно покращить становище страхових компаній. Здійснено діагностику діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану проведено SWOT-аналіз шляхом аналізу слабких та сильних сторін, а також загроз і можливостей. Сформовано погляди щодо важливості підтримки страхового ринку урядом та можливе бачення такої підтримки. Виокремлено перспективи розвитку страхового ринку в країні в умовах воєнного стану

Ключові слова: страхування, ризик, страхові послуги, страховик, воєнний стан, фінансовий ринок, SWOT-аналіз.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the functioning of the insurance market of Ukraine in the conditions of martial law. The main factors affecting insurance in war conditions are characterized, namely: "Increased risk of losses", "Economic instability", "Legal changes", "Migration processes". The main concepts and characteristics of the state of war in Ukraine and its impact on the insurance market are defined. A diagnosis of the activities of insurance companies in the conditions of martial law was carried out, a SWOT analysis was carried out by analyzing weaknesses and strengths, as well as threats and opportunities. The purpose of the article is to study the influence of the state of war on the state and activity of the insurance market, to form prospects for the development of the insurance market in the country. At the same time, the development of insurance products adapted to the conditions of war, cooperation with international partners and active state support can create prospects for the development of an effective insurance system. This will help reduce the negative consequences of military conflicts for citizens and businesses, ensure the stability of the economy and promote post-conflict recovery. The SWOT analysis shows that the insurance system under martial law has both strengths and opportunities for development, as well as significant challenges and threats. Insurance companies must use their strengths and opportunities to adapt to new conditions, focusing on innovation, partnerships and customer support. At the same time, it is necessary to develop strategies to minimize weaknesses and overcome threats to ensure the sustainability and effectiveness of the insurance system even under martial law. Developing a war risk insurance system is a complex but necessary process in today's world. Such a system is able to ensure financial security and stability in the event of military conflicts, reducing economic losses and promoting rapid recovery. Given the challenges associated with the assessment and management of war risks, the introduction of innovative approaches and the continuous improvement of insurance products will become the basis for effective insurance of war risks in the future.

Keywords: insurance, risk, insurance services, insurer, martial law, financial market.

Постановка проблеми. Розвиток системи страхування є критично важливим завданням для будь-якої країни, особливо в умовах воєнного стану. Військові конфлікти

і соціально-економічна нестабільність суттєво впливають на життєдіяльність громадян і функціонування бізнесу, що робить питання ефективного страхування надзвичайно актуальним.

Воєнний стан призводить до збільшення ризику для страхових компаній, які продовжують свою діяльність. Це відбувається через збільшення військової активності, зростання кількості травм та матеріальних збитків, а також зменшення попиту на страхові послуги. У залежності від характеру військових дій та обмежень, які встановлюються, страхові компанії можуть реагувати різними способами. В цих умовах звичайне функціонування страхового ринку стало неможливим і виникла гостра потреба у швидкому реагуванні та зміні формату.

Страховання в умовах воєнного стану має свої особливості та виклики, які потребують детального аналізу і розробки адаптованих до цих умов механізмів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Враховуючи новизну теми діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану, розкриття її є досить поширеним у наукових дискусіях серед аналітиків, експертів, урядовців та науковців, але разом з тим, на сьогодні, ще є недостатньо висвітленим.

Серед вітчизняних вчених питання діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану досліджували: Антонів Р. [1], Базилевська Н., Внукова М. [2], Діденко С., Калугарь А. В. [5], Кондратенко К., Марценюк О. В., Маслій О., Мачуська І. Б., Могилова А., Міловська Н. В., Марина А. С. [6], Чернишова О., Чорновол А., Чуницька І. І. [9] та інші. Окрім того, дослідження функціонування страхових компаній в умовах воєнного стану розглядається на багатьох інформаційних порталах, зокрема: Вокс Україна, Finbalance, Forinsurer [11] та інші. Але не зважаючи на значну кількість праць питання функціонування страхових компаній в умовах воєнного стану і досі залишається актуальним та потребує вивчення.

Метою статті є дослідження впливу воєнного стану на стан та діяльність страхового ринку, сформулювати перспективи розвитку страхового ринку в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для початку пропонуємо розглянути особливості воєнного стану і його вплив на страхування та страховий ринок.

В Україні воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводиться у разі виникнення загрози нападу. Запровадження воєнного стану пропонується РНБО, погоджується Президентом, і затверджується рішенням Верховної Ради України.

Введення воєнного стану в Україні відбулося в 05:30 24 лютого 2022 року по всій

підконтрольній Україні території. Президент Зеленський на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» постановив ввести в Україні воєнний стан строком на 30 діб, який продовжений по сьогоднішній день.

Варто зазначити, що після 24 лютого 2022 року, як і в країні в цілому так і в страхових ринках відбулись суттєві зміни. Частина страхових компаній взагалі припинили своє існування, частина зменшила обсяги та перелік страхових продуктів, частина швидко та ефективно відреагували, та продовжили працювати.

Лише 5% компаній стабільно продовжували свою діяльність, переважно це центральні та західні області. Більше половини, мали певні труднощі, 27% змогли частково відновити роботу [9, с. 252].

Пропонуємо стисло ознайомитись з досвідом інших країн, які стикалися з військовими конфліктами, який може бути корисним для розробки ефективної системи страхування. Зокрема:

Ізраїль: В умовах постійної загрози терористичних актів і військових дій, Ізраїль розробив ефективну систему страхування, яка включає державні гарантії і спеціалізовані страхові продукти.

Європейський Союз: Країни ЄС активно співпрацюють у сфері страхування для забезпечення взаємодопомоги у випадках надзвичайних ситуацій, включаючи військові конфлікти.

У **Великій Британії** діє спеціалізована система страхування воєнних ризиків, відома як Pool Re. Pool Re була створена у 1993 році як реакція на зростання загрози терористичних актів. Ця організація надає перестраховання для страхових компаній, що покривають ризики тероризму, включаючи воєнні ризики. Система працює на основі партнерства між урядом і приватними страховими компаніями, де уряд надає фінансову підтримку у випадку великих збитків.

У **США** існує кілька програм, спрямованих на страхування воєнних ризиків, таких як TRIA (Terrorism Risk Insurance Act). Програма TRIA була запроваджена після терористичних актів 11 вересня 2001 року і забезпечує федеральні гарантії для страхових компаній, що надають покриття ризиків тероризму. TRIA допомагає знизити витрати на страхування і забезпечує фінансову стабільність у випадку великих збитків.

У **Німеччині** існує система EximBank, яка надає страхування експортних кредитів і інвестицій, включаючи покриття ризиків воєнних конфліктів і політичних ризиків. EximBank працює в тісній співпраці з федеральним урядом, який надає гарантії для зниження ризиків і підтримки експорту німецьких компаній у зони з підвищеною небезпекою.

Франція має власну систему страхування воєнних ризиків через агентство COFACE (Compagnie Française d'Assurance pour le Commerce Extérieur). COFACE надає страхові продукти для покриття ризиків, пов'язаних з експортом, включаючи політичні та воєнні ризики. Ця система допомагає французьким компаніям забезпечити фінансову безпеку при веденні бізнесу в нестабільних регіонах.

Зважаючи на міжнародний досвід розглянемо діяльність страхових компаній в Україні, виклики та перспективи щодо їх функціонування в умовах воєнного стану.

Військовий стан накладає низку обмежень і створює специфічні умови для функціонування страхових компаній. Пропонуємо розглянути основні чинники, що впливають на страхування в умовах війни:

1. Підвищений ризик збитків: Військові дії значно збільшують імовірність руйнування майна, пошкодження здоров'я людей і втрат бізнесу.

Неминучим наслідком кожної війни, на жаль, є руйнування та збитки. В свою чергу, страхування є саме тим механізмом, який, як правило, покликаний забезпечити компенсацію та відшкодування збитків. Однак із будь-яких правил є виключення і для страхування таким виключенням є війна [10].

2. Економічна нестабільність: Військовий стан призводить до зниження економічної активності, інфляції та коливань валютних курсів, що ускладнює фінансове планування і стабільність страхових виплат.

Наразі стан справ виглядає таким чином, що у ринку страхування навряд є підстави дивитися у найближче майбутнє із оптимізмом. Слід визнати, що страхування не є однією із ключових галузей економіки. Страхування скоріше можна розглядати як «розкіш», додатковий інструмент, який дозволяє мінімізувати ризики. А тому очевидно, що фінансові ресурси після перемоги будуть направлені на відбудову інфраструктури, житла, заводів, транспорту, а не на їх страхування. Щоб застрахувати, наприклад, майно його спочатку необхідно відбудувати або придбати [3, с. 102].

3. Правові зміни: Уряд може вводити нові регулювання та обмеження, які впливають на страхову діяльність, включаючи заборону на виплату страхових відшкодувань у певних випадках.

В сучасних умовах страхування є тією сферою підтримкою якої державі доведеться приділити особливу увагу та запровадити заходи, що дозволять підтримати галузь, наприклад, шляхом зменшення податкового навантаження або переглядом регуляторних вимог [10].

4. Міграційні процеси: Воєнні дії змушують людей масово переселятися, що створює додаткові виклики для страхування життя, здоров'я та майна.

Протягом першого місяця повномасштабної війни з України виїхали 3,6 млн людей. Майже 5 мільйонів українців стали внутрішніми переселенцями в межах нашої країни. Близько восьми мільйонів виїхали за кордон – ця цифра становить приблизно 20% фактичного населення всієї України.

Крім вище зазначених чинників, що впливають на страхування варто приділити значну увагу ризикам, вдале управління якими значно покращить становище страхових компаній.

Система управління ризиками – це комплекс методів і дій, спрямованих на обмеження наслідків ризиків, пов'язаних з діяльністю Страхової Компанії. Впровадження системи управління ризиками (СУР) дозволяє Компанії досягати своїх цілей з мінімальними втратами [11].

Ефективне управління ризиками є ключовим аспектом роботи страхових компаній в умовах воєнного стану. Для цього необхідно:

1. Оцінка ризиків: Використання сучасних методик і технологій для точного оцінювання ризиків, пов'язаних з військовими діями.

Дослідницький (деталізоване дослідження ризиків, збір і аналіз інформації про них, оцінка ризиків).

2. Диверсифікація ризиків: Розподіл ризиків між різними географічними регіонами і видами страхування для мінімізації потенційних збитків.

Диверсифікація ризиків дозволяє знизити рівень концентрації ризиків. Диверсифікація видів діяльності передбачає використання альтернативних можливостей отримання доходу і прибутку від різноманітних фінансових операцій.

Одним з основних принципів роботи страхової компанії є диверсифікація ризиків,

яка передбачає те, що страховик не повинен включати у страховий портфель ризику лише одного виду, або здійснювати перестраховання ризиків лише в одній страховій компанії [12].

3. Резерви і перестраховання: Формування достатніх резервів для покриття можливих збитків і укладання договорів перестраховання з міжнародними партнерами. Страхові резерви утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховання) шляхом відрахувань до 50 відсотків від страхових платежів з цих видів страхування та доходів, одержаних від розміщення тимчасово вільних коштів. Страхові резерви утворюються у тій валюті, в якій страховики несуть відповідальність за своїми страховими зобов'язаннями.

Перестраховання – страхування одним страховиком (перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання всіх або частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика). Перестраховання здійснюється перестраховальником з метою захисту себе від втрат, які він може понести.

Коли йде мова про воєнні ризики в межах договору страхування, традиційно мають на увазі такі ситуації: влучання в застрахований об'єкт ракети чи її уламків влучання засобів ППО чи їхніх уламків влучання безпілотних літальних апаратів чи їхніх уламків.

Зважаючи на всі виклики та обмеження завдання страхової компанії в умовах сьогодення – це зберегти клієнтів та продовжити своє функціонування. З метою утримання клієнтів страхові компанії повинні адаптувати свої продукти та послуги до умов воєнного стану, щоб забезпечити ефективне страхування. Адаптація страхових продуктів включає в себе:

– **Розробка спеціалізованих страхових продуктів:** Введення нових полісів, що враховують воєнні ризики, таких як страхування від військових дій, терористичних актів, евакуаційних витрат тощо.

Як зазначають в асоціації страхового бізнесу – виникає необхідність розглянути механізми страхування військових ризиків для бізнесу, зокрема запровадження доступних умов, щоб допомогти бізнесу зменшити ризик пошкодження або втрати майна внаслідок військових дій. Крім того, пропонується впровадити інструменти зниження ризиків, включно зі страхуванням від військових ризиків для

комерційних перевезень внутрішніми, водними і морськими шляхами, забезпечити страхування рухомого і нерухомого майна, пропонувати страхування інвестицій для стимулювання економічної активності.

У сфері страхування політичних ризиків планується розширити наявні програми PRI, що надаються MIGA і DFC; залучити донорське фінансування для впровадження ефективних механізмів зниження ризиків, таких як збиток першого рівня (first-loss layer) [15].

– **Гнучкість умов страхування:** Надання клієнтам можливості тимчасового припинення або продовження страхових полісів без втрати прав на страхові виплати. Можливість самостійно визначати такі параметри договору, як страхова сума, включені страхові ризики, розмір франшизи тощо;

Страховий продукт – умови страхування, які задовольняють визначені потреби та інтереси Страхувальника (іншої особи, визначеної у договорі страхування) в отриманні страхової послуги.

Слід зазначити, що цей перелік не передбачає ранжування критеріїв за ступенем їх впливу на прийняття рішення при виборі програми страхування, адже це визначається суб'єктивно кожним страхувальником.

– **Спрощення процедур виплат:** Запровадження спрощених і швидких процедур подання заявок і отримання страхових виплат для постраждалих від військових дій.

З початку повномасштабної агресії росії найбільші страхові компанії України підтвердили чинність раніше укладених договорів страхування та свої зобов'язання перед клієнтами, але із зазначеними вище винятками. Процедура вже була відпрацьована наприкінці 2018 року, коли воєнний стан запровадили в 10 областях, тому страховики мали уявлення, як діяти.

Національний банк – регулятор страхового ринку України – рекомендував максимально спростити процедуру врегулювання страхових випадків. Зокрема, НБУ рекомендував страховикам використовувати електронні документи та копії, якщо застрахована особа не може надати оригінали, а також використовувати інші можливості дистанційної комунікації.

Отже, всі страхові договори залишаються чинними навіть в умовах воєнного стану, і компанії повинні здійснювати виплати в разі страхового випадку. В цілому страхові компанії працюють у режимі 24/7 [14].

Для здійснення діагностики діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану

проведено SWOT-аналіз шляхом аналізу слабких та сильних сторін, а також загроз і можливостей. Матриця SWOT-аналізу для страхового ринку в умовах військового стану наведена в табл. 1.

SWOT-аналіз показує, що система страхування в умовах воєнного стану має як сильні сторони і можливості для розвитку, так і значні виклики і загрози. Страхові компанії повинні використовувати свої сильні сторони і можливості для адаптації до нових умов, зосереджуючись на інноваціях, партнерствах і підтримці клієнтів. Одночасно необхідно розробляти стратегії для мінімізації слабких сторін і подолання загроз, щоб забезпечити стійкість і ефективність

системи страхування навіть в умовах воєнного стану.

Також варто зазначити що важливу роль у підтримці і розвитку системи страхування в умовах воєнного стану відіграє уряд. Тому завдання уряду максимально підтримати страховий ринок за такими основними напрямки державної політики :

Законодавча підтримка. Прийняття відповідного законодавства є основою для ефективного функціонування системи страхування. Це може включати:

1. **Створення правової бази:** Введення законів і нормативних актів, що регулюють діяльність страхових компаній і забезпечують захист прав страхувальників.

Таблиця 1

SWOT-аналіз стану функціонування страхового ринку в умовах військового стану

Можливості	Загрози
<p>Розширення страхового ринку шляхом ведення нових страхових продуктів, орієнтованих на покриття воєнних ризиків, залучення нових клієнтів.</p> <p>2. Інновації та цифровізація використання можливостей технологій для покращення процесів оцінки ризиків, укладання договорів і виплат компенсацій.</p> <p>3. Партнерство – налагодження зав'язків з міжнародними організаціями для спільного управління ризиками і розробки нових рішень.</p> <p>4. Соціальна відповідальність шляхом впровадження програм корпоративної соціальної відповідальності для підтримки постраждалих від військових дій може підвищити репутацію компанії.</p> <p>5. Залучення інвестицій – можливість отримання додаткових інвестицій від міжнародних фінансових інституцій для забезпечення стабільності і розвитку країни</p>	<p>Тривалі військові дії, тривала війна чи конфлікт може призвести до значних фінансових втрат і виснаження ресурсів, як економіки країни в цілому, так і страхових компаній.</p> <p>2. Економічна криза – погіршення економічної ситуації може знизити платоспроможність клієнтів і збільшити кількість банкрутств.</p> <p>3. Політична нестабільність нестабільна політична ситуація може створювати додаткові ризики і непередбачуваність для бізнесу.</p> <p>4. Непередбачувані зміни в законодавстві можуть створити додаткові бар'єри для діяльності страхових компаній.</p> <p>5. Психологічні наслідки – страх і невпевненість серед населення можуть знижувати інтерес до страхування та бажання оформлювати страхові поліси.</p>
Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>1. Досвід роботи з ризиками – страхові компанії мають досвід і методики для оцінки ризиків і управління ними, що дозволяє адаптуватися до нових викликів.</p> <p>2. Інноваційні продукти – можливість розробки нових страхових продуктів, які враховують специфічні ризики воєнного стану.</p> <p>3. Фінансові резерви – наявність резервних фондів для виплати компенсацій у випадку великих збитків.</p> <p>4. Міжнародні зв'язки – співпраця з міжнародними перестраховальними компаніями для розподілу ризиків.</p> <p>5. Державна підтримка – можливість отримання державної підтримки, субсидій і гарантій для стабільної роботи в умовах кризи</p>	<p>Підвищені ризики – військові дії значно збільшують ймовірність великих збитків, що ускладнює роботу страхових компаній.</p> <p>2. Високі витрати – зростання вартості страхування через підвищення ризиків може знизити доступність страхових продуктів для населення.</p> <p>3. Недостатня довіра – в умовах нестабільності клієнти можуть втрачати довіру до страхових компаній.</p> <p>4. Законодавчі обмеження – можливі зміни в законодавстві і додаткові обмеження, що ускладнюють діяльність страхових компаній.</p> <p>5. Обмеженість фінансових ресурсів – воєнний стан може знижувати платоспроможність клієнтів і збільшувати частоту невиконання за полісами</p>

Матриця вірогідність – наслідки загроз

		Наслідки загроз		
		<i>Руйнівні</i>	<i>Тяжкі</i>	<i>Легкі</i>
Вірогідність реалізації загроз	Висока		Перехід висококваліфікованих кадрів/консультантів до інших закладів	
	Середня	Зведення до мінімуму «живого» спілкування й консультаційної підтримки.	Відсутність фінансування	Наявність конкурентів з якіснішою організацією (функціонуванням) середовища

2. **Вимоги до капіталізації:** Встановлення мінімальних вимог до капіталізації страхових компаній для забезпечення їх фінансової стабільності.

3. **Контроль і нагляд:** Забезпечення ефективного контролю і нагляду за діяльністю страхових компаній для запобігання шахрайству і недобросовісній практиці.

Державна фінансова підтримка може включати:

1. **Субсидії і дотації:** Надання фінансової допомоги страховим компаніям для покриття збитків і підтримки стабільності.

2. **Державні гарантії:** Забезпечення державних гарантій для виплати компенсацій у випадку великих збитків.

3. **Фонди відновлення:** Створення спеціальних фондів для відновлення інфраструктури і підтримки бізнесу в постконфліктний період.

Співпраця з міжнародними організаціями, такими як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд і ООН, може забезпечити додаткові ресурси і експертизу для розробки ефективної системи страхування. Це може включати:

1. **Фінансова допомога:** Отримання міжнародних кредитів і грантів для підтримки страхових програм.

2. **Технічна підтримка:** Залучення міжнародних експертів для розробки і впровадження нових методик оцінки і управління ризиками.

3. **Навчання і обмін досвідом:** Проведення тренінгів і семінарів для страхових компаній, урядових органів та інших зацікавлених сторін з метою обміну кращими практиками і знаннями у сфері страхування воєнних ризиків.

Отже виходячи з вище означеного можемо сформулювати такі перспективи розвитку страхового ринку в країні в умовах воєнного стану.

1. Впровадження новітніх технологій, таких як блокчейн, великі дані і штучний інтелект, може значно підвищити ефективність і прозорість страхових операцій.

2. Співпраця з міжнародними організаціями і обмін досвідом з іншими країнами можуть допомогти розробити кращі практики і методи страхування воєнних ризиків.

3. Інформаційні кампанії і навчання можуть підвищити обізнаність бізнесу і населення про можливості страхування воєнних ризиків і їх переваги.

4. Розробка нових страхових продуктів, що враховують специфіку різних галузей і типів ризиків, може зробити систему страхування більш гнучкою і адаптивною до потреб клієнтів.

Висновки. Розробка системи страхування воєнних ризиків є складним, але необхідним процесом у сучасному світі. Така система здатна забезпечити фінансову безпеку і стабільність у випадку військових конфліктів, знижуючи економічні втрати і сприяючи швидкому відновленню. Використання сучасних технологій, підтримка держави і міжнародне співробітництво є ключовими елементами успішної реалізації цієї системи. Зважаючи на виклики, пов'язані з оцінкою і управлінням воєнними ризиками, впровадження інноваційних підходів і постійне вдосконалення страхових продуктів стануть основою для ефективного страхування воєнних ризиків у майбутньому. Це вимагає тісної співпраці між державою, страховими компаніями та міжнародними партнерами, а також впровадження інноваційних підходів до управління ризиками і адаптації страхових продуктів до нових умов. Ефективна система страхування може стати одним з ключових інструментів підтримки стабільності економіки і забезпечення соціального захисту громадян, а особливо в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонів Р. Страхування під час війни. Що змінюється у страхуванні з введенням воєнного стану. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760/>
2. Внукова Н. М. Сучасний стан та тенденції розвитку страхування в умовах воєнного стану. Страховий ринок України: виклики в період дії воєнного стану та перспективи подальшого розвитку»: матеріали доповідей міжнародного науково-практичного круглого столу. 17.11.2022 р. С. 9–10.
3. Гладкіна А. І. Страховий ринок України в умовах воєнного стану. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді» 28 жовтня 2022 року; наук. кер. Нагаєва Г. О. Харків : ДБТУ, 2022. С. 102–103.
4. Давиденко Д. О., Шорох В. Д. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану. Наукові дослідження молоді з проблем європейської інтеграції: зб. тез доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. мол. учен. та студ. (6 квітня 2023 року, м. Харків, Україна). Харків, 2023. С. 101–103.
5. Кучерівська С. С., Калугарь А. В. Особливості взаємодії учасників страхування в період війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 46.
6. Марина А. С., Пеценко М. В. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 5(05). С. 44–51.
7. Марценюк О. В., Руда О. Л. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану та їх роль у післявоєнному відновленні України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 1. С. 8–21.
8. Павлова Ю. С. Страхування в умовах воєнного стану. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22960/>
9. Чуницька І. І., Богріновцева Л. М. Особливості діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України в умовах воєнного стану. *Інфраструктура ринку*. 2023. Випуск 71. С. 251–258.
10. European Business Association URL: <https://eba.com.ua/shho-zminyuyetsya-u-strahuvanni-v-uovah-voennogo-stanu/>
11. Luts Consulting Система управління ризиками в страхуванні URL: <https://www.lc-actuary.com.ua/uslugi/riskovoe-strahovanie-2/sistema-upravleniya-riskami>
12. Wikipedia URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Диверсифікація_ризиків_за_допомогою_перестраховування
13. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану та їх роль у післявоєнному відновленні України. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/April2024/SuYSA64BWP2z6DpKiRf1.pdf>
14. Finance ua. URL: https://finance.ua/ua/insurance/strahovi-vyplaty#headline_11
15. Асоціація страховий бізнес. URL: <https://insurancebiz.org/discuss/analysis/detail.php?ID=10331>

REFERENCES:

1. Antoniv R. Strakhuvannia pid chas viiny. Shcho zminiuietsia u strakhuvanni z vvedenniam voiennoho stanu [Insurance during the war. What changes in insurance with the introduction of martial law]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760/>
2. Vnukova N. M. (2022) Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku strakhuvannia v umovakh voiennoho stanu. Strakhovyi rynok Ukrainy: vyklyky v period dii voiennoho stanu ta perspektyvy podalshoho rozvytku [The current state and trends in the development of insurance under martial law. The insurance market of Ukraine: challenges during the period of martial law and prospects for further development]: materialy dopovidei mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu. 17.11.2022. P. 9–10. (in Ukrainian)
3. Hladkyna A.I. (2022) Strakhovyi rynok Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [The insurance market of Ukraine under martial law] Materialy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity i molodykh vchenykh "Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku Ukrainy v haluzi upravlinnia ta administruvannia: initsiatyvy molodi" 28 zhovtnia 2022 roku; nauk. ker. Nahaieva H. O. Kharkiv: DBTU, pp. 102–103. (in Ukrainian)
4. Davydenko D. O., Shorokh V. D. (2023) Diialnist strakhovyi kompanii v umovakh voiennoho stanu [Activities of insurance companies under martial law] Naukovi doslidzhennia molodi z problem yevropeiskoi intehratsii: zb. tez dop. KhII Mizhnar. nauk.-prakt. conf. mol. uchen. ta stud. (6 kvitnia 2023 roku, m. Kharkiv, Ukraina). Kharkiv, pp. 101–103. (in Ukrainian)
5. Kucherivska S. S., Kaluhar A. V. (2022) Osoblyvosti vzaiemodii uchasnykiv strakhuvannia v period viiny [Peculiarities of the interaction of insurance participants during the war]. *Economy and society*, 46.
6. Maryna A. S., Petsenko M. V. (2023) Strakhovyi rynok Ukrainy v umovakh viiny [The insurance market of Ukraine in conditions of war]. *Digital economy and economic security*, 5(05), 44–51.

7. Martseniuk O. V., Ruda O. L. (2024) Diialnist strakhovykh kompanii v umovakh voiennoho stanu ta yikh rol u pisliavoiennomu vidnovlenni Ukrainy [The activities of insurance companies under the conditions of the martial state and their role in the post-war reconstruction of Ukraine] *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, 1, 8–21.
8. Pavlova Yu. S. Strakhuvannia v umovakh voiennoho stanu [Insurance under martial law]. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22960/>
9. Chunya I. I., Bohrinovtseva L. M. (2023) Osoblyvosti diialnosti strakhovykh kompanii na finansovomu rynku ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Features of the activities of insurance companies on the financial market of ukraine under the conditions of the state of martial]. *Infrastruktura rynku*, 71, 251–258.
10. European Business Association. Available at: <https://eba.com.ua/shho-zminyuyetsya-u-strahuvanni-v-uovah-voyennogo- stanu/>
11. Luts Consulting Systema upravlinnia ryzykamy v strakhuvanni [Risk management system in insurance]. Available at: <https://www.lc-actuary.com.ua/uslugi/riskovoe-strahovanie-2/sistema-upravleniya-riskami>
12. Wikipedia. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Dyversyfikatsiia_ryzykiv_za_dopomohoiu_perestrahuvannia
13. Diialnist strakhovykh kompanii v umovakh voiennoho stanu ta yikh rol u pisliavoiennomu vidnovlenni Ukrainy [The activities of insurance companies under the conditions of the martial state and their role in the post-war reconstruction of Ukraine]. Available at: <http://efm.vsau.org/storage/articles/April2024/SuYSA64BWp2z6DpKiRf1.pdf>
14. Finance ua. Available at: https://finance.ua/ua/insurance/strahovi-vyplaty#headline_11
15. Asotsiatsiia strakhovyi biznes [Insurance Business Association]. Available at: <https://insurancebiz.org/discuss/analysis/detail.php?ID=10331>